

SINIF ÖĞRETMENLERİNİN GÜNLÜK PLANLARLA İLGİLİ ALGILARI: ÖNCELİKLER, SORUNLAR VE ÖNERİLER

Doç. Dr. Ali Yıldırım
Orta Doğu Teknik Üniversitesi
a12268@tutor.fedu.metu.edu.tr

Araş. Gör. Ebru Öztürk
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Giriş

Bu çalışmada Orta Doğu Teknik Üniversitesi Araştırma Fonu ve Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) Eğitimi Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanlığı tarafından desteklenen "İlköğretim II. Kademe Düzeyinde Yapılan Öğretim Planlarının Değerlendirilmesi" başlıklı araştırma projesinde elde edilen öğretim planlarıyla ilgili bulguların bir bölümü rapor edilmekte ve tartışılmaktadır. Bu çerçevede makalenin temel amacı öğretmenlerin ilköğretim düzeyinde günlük plan hazırlarken öncelik verdiği hususlar, bu süreçte karşılaştıkları sorunlar ve günlük planların etkililiği ve yeterliliğinin artırılması konusundaki önerilerini incelemektir.

Bugüne kadar yapılan çok sayıda araştırma öğretim planlarının, öğretme-öğrenme sürecinin etkililiğini ve verimliliğini arttırdığını ortaya koymuştur. Öğretim planları öğretmenlere yön gösterme ve öğrencileri dersin amaçları konusunda bilgilendirme yanında öğretim hedeflerini sınıf içi etkinliklerle ilişkilendirerek öğretim sürecini daha etkili hale getirmekte ve belirlenen hedeflere ulaşmada önemli katkılarda bulunmaktadır.

Freiberg ve Driscoll (1992, aktaran Johnson, 2000) tarafından yapılan çalışmalarda plan yapmanın öğretim sürecini daha amaçlı hale getirdiği ve etkililiğini arttırdığı gözlemlenmiştir. Clark ve Dunn (1991; aktaran Johnson, 2000), Clark ve Peterson (1986, 1993), Freiberg ve Driscoll (1992; aktaran Egeler, 1993) dikkatle hazırlanan öğretim planlarının, dersin içeriğini ve bu içerikle ilişkili sınıf içi etkinlikleri anlamlı ve amaca dönük bir çerçeveye oturtma konusunda öğretmenlere önemli katkılarının olduğunu belirtmektedir. Çalışmalarında benzer bir sonuca ulaşan Duchastel-Brown (1970, aktaran Arends, 1988) hazırlanan öğretim planlarının ve belirlenen öğretim hedeflerinin öğretim sürecini kolaylaştırdığını ve başarıyı arttırdığını dile getirmektedir.

Araştırmalar iyi planlanmış bir dersin zaman kaybını azalttığını ve derste öğrenmeye harcanan zamanı arttırdığını (Clark ve Peterson, 1986; Freiberg ve Driscoll, 1992; Strinfield ve Teddlie, 1991; aktaran Johnson, 2000), öğrencilerin yeni öğrenilenleri daha iyi kavramalarını ve önceki bilgileri özümsemelerini sağladığını (Freiberg ve Driscoll, 1992; Walberg, 1991, aktaran Johnson, 2000) göstermektedir. Öğretmenin plan yaparken öğretim hedeflerini belirleme, öğretim sürecine ilişkin kararlar alma ve öğretim stratejilerini seçme konularında araştırmalar yapan Zahorik (1970, aktaran Arends, 1988) ise bir dersin etkili olabilmesi için mutlaka amaçların ve sınıf içi etkinliklerin belirlenmesi gerektiğini savunmaktadır. Çünkü planlanmamış bir ders amaçsız ve verimsiz öğrenmeyle sonuçlanabilir.

Son otuz yılda yapılan eğitim araştırmaları öğretim planlarının, öğretim sürecinin etkililiği ve verimliliğini arttırmanın yanısıra, sınıf yönetimiyle ilgili sorunları en aza indirme konusunda da önemli bir rol oynadığını göstermiştir. Arends (1988) öğretim planlarının daha az disiplin problemi olan ve daha iyi yönetilen öğretim ortamları oluşturmaya önemli katkısının olduğunu belirtmektedir. Hazırlanan planlar yoluyla öğretmenler amaçlarını ve sınıf kurallarını daha iyi belirlemekte ve bu çerçevede gerçekleşen sınıf içi etkinliklerin öğrenmeye katkısı daha fazla olmaktadır.

Öğretmenlere öğretim sürecinde kolaylık sağlama, öğretim sürecine hazırlama, öğretim süreci etkinliklerine rehberlik etme (Egeler, 1993), öğretilen konuda daha güvenli hissetmelerini, olası sorunları sezmelerini ve bunlara ilişkin önlem almalarını sağlama (McCutcheon, 1980) gibi plan yapmanın içsel motivasyonu olarak adlandırılabilir özelliklerin yanında öğretim planı hazırlamanın bazı dışsal nedenleri de bulunmaktadır. Egeler (1993) bu nedenleri müdür ve denetim yapan kişilerin (müfettiş, bölüm başkanı, vb.) ölçütlerine uyum sağlama ve öğretim sürecini ortak kullanılan bir ders programına uydurmaya çalışma olarak sıralamaktadır. Bunların yanında yeni öğretmenlerin rehberlik ihtiyacı da plan yapmayı gerekli kılan öğelerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Öğretim planlarını hazırlarken ne tür faktörlerin öğretmen kararlarını etkilediği konusu da araştırmacıların ilgisini çekmiştir. Bu araştırmalarda öğretmenlerin, öğrencileri hakkındaki bilgileri, öğretim etkinliğinin doğası, öğretmenlerin kişisel özellikleri ve öğretimle ilgili kısıtlamalar öğretim planlarının hazırlanması sürecini etkileyen önemli öğeler olarak ortaya çıkmaktadır (Borko ve Niles, 1982, 1983; Clark ve Elmore, 1981; Florio, 1979; McCutcheon, 1980; Morine-Dershimer, 1976; Mintz, 1979; Sardo-Brown, 1988; Shavelson ve Stern, 1981, aktaran Egeler, 1993). Bunlara ek olarak Sardo-Brown (1988; 1993, aktaran Egeler, 1993) araştırmasında, öğretmenlerin plan yaparken çoğunlukla daha önceki başarı ya da başarısızlıklarına, mevcut öğretim programlarına, ders kitabı içeriklerine, öğrenci ilgisine, sınıf yönetimiyle ilgili faktörlere, okul takvimine ve daha önceki deneyimlerine bağlı kaldıkları sonucuna ulaşmıştır. Ornstein (1997) ise çeşitli düzeylerde plan yaparken öğretmenlerin en çok, araç ve gereçlerin varlığından, öğrenci ilgisinden, programlardaki değişikliklerden, okul takviminden, mevcut öğretim programlarından, ders kitabı içeriklerinden, sınıf yönetiminden, sınıf içi etkinliklerinin akışından ve önceki deneyimlerinden etkilendiklerini dile getirmişlerdir.

Tüm bu faktörlerle birlikte farklı düzeylerde hazırlanan planların da birbirlerini etkileyebilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü bir sonraki gün için hazırlanan plan daha önce hazırlanan geniş kapsamlı planlardan (yıllık ve ünite planları) ya da önceki günün planından etkilenebilir veya takip eden gün ve haftalarda hazırlanan planları etkileyebilir.

Yinger (1980, aktaran Egeler, 1993) ve Ornstein (1997) düzeyi ne olursa olsun tüm planların belirli amaçlardan, bilgi kaynaklarından, biçim ya da taslaklardan ve planlamanın etkinliğini belirleyen diğer ölçütlerden oluştuğunu söylemekte ve günlük, ünite ve yıllık plan olarak inceledikleri planlama düzeyleri arasındaki etkileşimin önemini vurgulamaktadırlar. Örneğin ayrıntısı ve biçimi çeşitlilik gösterse de genel olarak günlük planlarda dersin içeriği, kullanılacak araç-gereçler ve değerlendirme süreçlerinden bahsedilmektedir. Ünite planları öğretmenlerin belleklerindeki pek çok değişik amacı, içeriği ve etkinliği birbirine bağlayarak derslerin günler, haftalar ve hatta aylar bazında genel akışını belirlemektedir (Housner ve Griffey, 1985; aktaran Egeler, 1993) ve yıllık planlar uzun dönemli öğretim kararlarının alınmasında ve kaydedilmesinde anahtar bir rol oynamaktadır.

Farklı düzeylerdeki bu planlar, amaçları ve işlevleri yönünden kendi başlarına ayrı bir öneme sahiptir. Ancak araştırma sonuçları günlük planların öğretmenler tarafından en çok önem verilen planlar olduğunu göstermektedir. Wood ve Jones'a (1994) göre etkili öğretim iyi planlanmış, iyi düzenlenmiş ve iyi sunulmuş ders planlarının (veya günlük planların) sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Hoover ve Hollingsworth'e (1975) göre ise iyi bir ders planı öğretmenlere rehberlik etmede, öğrencileri güdülemede ve bireysel farklılıklarını göz önünde bulundurmada, öz değerlendirme yapmada ve öğretim becerilerini geliştirmede önemli bir rol oynamaktadır.

McCutcheon'a (1982, aktaran Wilkerson ve Scheffler, 1992) göre günlük planlar öğretmen hazırlığının önemli bir boyutudur. En deneyimli öğretmenlerin bile öğretim sürecini belirgin hale getirmek ve amaca yönelik bir öğretim süreci oluşturmak için günlük plan hazırlamaları gerekmektedir. Arnold (1988) etkili öğretim planı hazırlamanın öğretmen performansını değerlendirmede önemli bir ölçüt olması gerektiğini belirtmektedir. Carter ve Lee (1989, aktaran Wilkerson ve Scheffler, 1992) tarafından yapılan bir çalışma, öğretmen adaylarının kötü hazırlanmış bir planı, bir dersin başarısız olmasının asıl nedeni olarak gördükleri sonucunu ortaya koymuştur.

Bailey ve Nunan da (1996) günlük plan hazırlamayı profesyonel bir sorumluluk olarak tanımlamakta ve her öğretmenin az rastlanan durumlar karşısında bile hazırlıklı olması gerektiğini savunmaktadır. Öğretim planlarının öğretim sürecinde bir dereceye kadar değişikliğe uğraması kaçınılmaz görülmektedir. Örneğin Nunan'ın 1992 yılında orta düzeyde deneyimli dokuz Avusturyalı İngilizce öğretmeniyle yaptığı bir çalışmada, öğretmenlerin günlük planlarda yer alan etkinliklerin %30'unun sınıf yönetimi ve düzeniyle ilgili nedenlere bağlı olarak değişikliğe uğradığı görülmüştür.

Bailey ve Nunan (1996) tarafından yapılan bir başka çalışma ise öğretmenlerin planlamada öngördükleri öğretim sürecini, öğrencilerin bireysel sorunları ve farklı öğrenme biçimleriyle ilgili ihtiyaçları karşılamak amacıyla değiştirmek zorunda kaldıkları sonucuna ulaşmıştır.

Peterson, Marx ve Clark (1978) bu tür durumlarda öğretmenlerin en sık başvurduğu yöntemin davranışlarda değişiklik yapmak olduğunu ve öğretmenlerin deneyimleri arttıkça bu çözüm yolunu daha çok tercih ettiklerini söylemektedir. Benzer durumlarda öğretmenler tarafından izlenen bir başka yol hazırlanan planların işlemeyeceğinin farkında olmalarına rağmen başka seçenek olmadığından planı uygulamaya devam etmektedir. Daha az görülen bir başka yöntem ise, öğretmenlerin mevcut sorunların farkında olmalarına ve başka seçenekleri olmasına rağmen hazırlanan planları uygulama konusunda ısrarcı davranmalarıdır.

Öğretmenlerin bu tür tercihleri yanında deneyimlerinin de öğretimi planlama ve planları uygulama sürecinde farklılıklara neden olduğu yapılan araştırmalarda görülmüştür. Housner ve Griffey (1985), Leinhardt ve Smith (1985) ve Warner (1987, aktaran Egeler, 1993) deneyimli öğretmenlerin hazırladığı planların mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin hazırladığı planlardan daha ayrıntılı olduğunu, öğretim stratejileri ve etkinlikleri konusunda daha fazla bilgi ile çok sayıda sınıf yönetimi ve öğretim sürecine ilişkin alışkanlıkları içerdiğini rapor etmiştir. Egeler de (1993) Alabama'da öğretim planlarına ilişkin alınan kararlar ile öğretmenlik deneyimi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 390 ortaokul öğretmeniyle yaptığı çalışmada deneyimli öğretmenler tarafından yapılan planların mesleğe yeni başlayan öğretmenlerin planlarından daha ayrıntılı ve öğrenmeyi kolaylaştırmak açısından daha donanımlı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Peterson, Marx ve Clark (1978) ise çalışmalarında deneyimli öğretmenlerin planlarında ders sırasında karşılaşılabilecekleri sorunları göz önünde bulundurduklarını ve mesleğe yeni başlayan öğretmenlerle karşılaştırıldığında, etkinliklerle ilgili kurallar ve öğrencilere verilecek geri bildirim üzerinde daha çok yoğunlaştıklarını rapor etmişlerdir. Deneyimsiz öğretmenler ise plan yaparken genellikle sözel öğretim üzerinde yoğunlaşmışlardır.

Öğretim planlarının incelendiği başka bir çalışmada Borko ve Livingstone (1989, aktaran Roskos, 1996) deneyimli ve deneyimsiz öğretmenlerin dersin işlenişini göz önünde bulundurarak planlarını esnek tuttuklarını ve planlarında yeterli ayrıntıya yer verdiklerini gözlemlemiştir. Bununla birlikte Borko ve Livingstone (1989) plan hazırlama sürecinde deneyimli ve deneyimsiz öğretmenlerin farklı öncelikleri olduğunu rapor etmiştir. Örneğin deneyimli öğretmenler uzun bir süreye yönelik plan hazırlarken deneyimsiz öğretmenler daha kısa süreye yönelik plan hazırlamakta ve planlarında özellikle bir sonraki gün üzerinde yoğunlaşmaktadırlar. Ayrıca mesleğe yeni başlayan öğretmenler planlamayı çok zaman alan bir uğraş olarak tanımlamakta ve plan hazırlarken işlenecek konuları belirlemek için büyük çaba sarf ettiklerini belirtmektedirler. Oysa deneyimli öğretmenler genel bir planı takip ederek, ayrıntılar hakkındaki kararlarını öğretimden hemen önce ya da öğretim sırasında verdiklerini söylemektedirler. Mesleğe yeni başlayan öğretmenlere göre, plan yapmadaki zorlukların nedeni deneyimli öğretmenlerin yalnızca planlama konusunda farklı düşünceleri değil, aynı zamanda planlamaya olan yaklaşımlarının ve karar verme yapılarının da deneyimsiz öğretmenlere göre farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde planlama konusunda yapılan çok az sayıdaki kapsamlı çalışmalardan birinde Azizoğlu (1989) öğretmenlik deneyiminin planlama üzerindeki etkilerini incelemiş, deneyimli ve deneyimsiz öğretmenlerin planlamaya olan yaklaşımlarının ve planlarının farklılıklar gösterdiği sonucuna varmıştır. Buna ek olarak Azizoğlu öğretmenlerin cinsiyetlerinin ve mezun oldukları okulların da planlama konusunda farklılıklar yarattığını rapor etmiştir. Ayrıca çalışmaya katılan 120 ilkokul öğretmenin önemli bir bölümü plan yapmanın gerekli olduğuna inanmadıklarını ve planlama konusunda kendilerini yetersiz bulduklarını belirtmişlerdir. Azizoğlu daha iyi ve etkili planların hazırlanması ve uygulanması için öğretmenlere hizmet içi eğitim verilmesi ve bu eğitim sırasında zengin kaynaklar sağlanmasını önermekte, planlama konusunda öğretmenlerin görüşlerinin alınması gerektiğini dile getirmişlerdir.

Azizoğlu'nun da belirttiği gibi öğretim planlarına ilişkin sorunların saptanmasında öğretmen görüşlerinin alınması büyük bir önem taşımaktadır. Öğretmenlerin plan yaparken göz önünde bulundukları öncelikler, karşılaştıkları sorunlar ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerinin değerlendirilmesi, öğretim planlarını daha etkili ve verimli hale getirme çabalarında önemli bir rol

ve müfettiş önerilerini dikkate alma konularına ise öğretmenlerin orta düzeyde önem attıkları anlaşılmaktadır. Öğretmenler tarafından karşılaştırmalı olarak en az önem attıkları konular ise değerlendirme yöntemlerini ayrıntılı yazma ve müdür önerilerini dikkate alma olmuştur.

Tablo 1. Günlük Plan Hazırlamada Dikkate Alınan Öncelikler

ÖNCELİKLER	H	ÇA	A	O	Ç	PÇ	X	N
Öğrenci özelliklerini (yaş, beceri gibi) dikkate alma	1,6	1,8	2,4	6,6	30,3	57,3	4,34	1125
Mevcut araç-gereç ve materyalleri dikkate alma	2,3	2,8	3,7	8,3	39,0	43,7	4,10	1127
MEB ders programını dikkate alma	2,3	2,3	4,1	14,5	31,6	45,2	4,06	1107
Ders kitabını dikkate alma	1,7	1,5	4,7	20,2	35,1	36,7	3,95	1103
Dersin konusuna ayrıntılı yer verme	7,1	8,1	10,7	22,5	27,6	24,0	3,27	1123
Yapılacak etkinlikleri (işleyiş) ayrıntılarıyla yazma	8,8	9,4	9,9	23,2	22,3	26,4	3,20	1128
Davranışları ayrıntılı olarak yazma	13,0	8,7	14,1	21,9	21,4	20,9	2,92	1119
Günlük planları meslektaşlarla paylaşma	10,1	10,4	13,8	25,7	26,8	13,2	2,88	1108
Müfettiş önerilerini dikkate alma	11,0	10,5	12,5	26,4	24,5	15,2	2,88	1100
Değerlendirme yöntemlerini ayrıntılı olarak yazma	9,5	13,2	17,0	30,3	17,9	12,1	2,70	1114
Müdür önerilerini dikkate alma	13,3	16,0	13,9	25,7	19,8	11,4	2,56	1097

Not 1: Tablodaki rakamlar yüzde olarak verilmiştir. Her soruya yanıt veren öğretmen sayısı değiştiğinden, N sütunundaki sayılar değişkenlik göstermektedir. **Not 2:** Ortalamalar altılı bir skala (0=H (Hiç katılmıyorum), 1= ÇA (Çok az katılıyorum), 2= A (Az katılıyorum), 3= O (Orta düzeyde katılıyorum), 4= Ç (Çok katılıyorum), 5= PÇ (Pek çok katılıyorum)) çerçevesinde verilen yanıtlara göre hesaplanmıştır.

Tüm bu bulgular öğretmenlerin plan yaparken dikkate aldıkları öncelikler konusunda ilginç ve beklenenden farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Öğrenci özelliklerini ve mevcut araç-gereç ve materyalleri dikkate alarak öğretmenler, özellikle öğretim sürecine ilişkin bazı gereksinimlerini karşılamayı ve bunu yaparken de mevcut program ve ders kitabından fazla uzak kalmamayı amaçlamaktadır. Yani öğretmenler bir taraftan merkezî bir okul sisteminin ortaya koyduğu gerekliliklere uyum göstermeye çalışırken diğer taraftan kendi okul ve sınıflarındaki çevresel koşulları ve öğrenci özelliklerini dikkate almaya ve bu iki öge arasında bir denge oluşturmaya çaba göstermektedir.

Öğretmenlerin günlük planlarla ilgili öncelikleri ile demografik özellikleri arasında bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla ek analizler yapılmıştır. Bu analizler deneyim, yerleşim birimi ve cinsiyet değişkenleri ile öğretmenlerin öncelikleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğunu göstermiştir.

Tablo 2'de de görüldüğü gibi deneyimli öğretmenlerin günlük planlarda ders konularına ayrıntılı yer verme konusuna daha az deneyimli öğretmenlere göre daha fazla öncelik verdikleri anlaşılmaktadır. Ortalamalar dikkate alındığında 10 yıl ve daha az deneyime sahip olan öğretmenlerin 10 yıldan daha fazla deneyime sahip olan öğretmenlere göre günlük planlarda ders konusunun ayrıntılarına daha az yer verme eğiliminde oldukları görülmektedir. Deneyim arttıkça ders konusuna ayrıntılı yer verme eğilimi de artmaktadır. Yapılan bir ANOVA, deneyime göre gruplar arasındaki bu farklılıkların ,001 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 2. Deneyime Göre Günlük Planda Ders Konusuna Ayrıntılı Yer Verme Konusundaki Görüşler

DENEYİM	Ortalama	Standart Sapma	N
5 yıl ve altı	2,44	1,86	556
6-10 yıl	2,45	1,50	261
11-15 yıl	3,27	1,56	274
16 yıl ve üstü	4,00	1,26	30

F(3,1110)=5.18, p=,001

Benzer bir biçimde deneyimli öğretmenlerin, günlük planlarda işlenişe yani sınıf içi etkinliklere ayrıntılı yer verme konusuna daha fazla öncelik verdikleri anlaşılmaktadır (bkz. Tablo 3). Ortalamalar dikkate alındığında 5 yıl ve daha az deneyime sahip olan öğretmenlerin 6 yıldan daha fazla deneyime sahip olan öğretmenlere göre günlük planlarda etkinliklere daha az yer verme eğiliminde oldukları görülmektedir. Deneyim arttıkça etkinliklere ayrıntılı yer verme eğilimi de artmaktadır. Yapılan bir ANOVA, deneyime göre gruplar arasındaki bu farklılıkların ,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 3. Deneyime Göre Günlük Planda Etkinliklere Ayrıntılı Yer Verme Konusundaki Görüşler

DENEYİM	Ortalama	Standart Sapma	N
5 yıl ve altı	3,06	1,59	556
6-10 yıl	3,23	1,64	259
11-15 yıl	3,42	1,49	276
16 yıl ve üstü	3,39	1,50	28

F(3,1115)=3.44, p=,016

Görev yaptıkları yerleşim birimleri göz önüne alındığında ise öğretmenlerin günlük plan hazırlarken davranışları ayrıntılı olarak yazma konusunda farklılıklar gösterdiği görülmektedir (bkz. Tablo 4). Köylerde görev yapan sınıf öğretmenlerinin il ve ilçelerde görev yapanlara göre günlük planlarda davranışları daha ayrıntılı yazma eğiliminde oldukları görülmektedir. Ancak il, ilçe ve köylerde görev yapan öğretmenlerin aralarındaki farklar, ortalamalar düzeyinde yüksek değildir. Nitekim yapılan bir ANOVA, bu farkların istatistiki anlamda önemli olmadığını göstermektedir. Yine de ,01 olarak belirlenen anlamlılık düzeyine yakın olduğu için bu farkların rapor edilmesi uygun görülmüştür.

Tablo 4. Yerleşim Birimine Göre Günlük Planda Davranışları Ayrıntılı Olarak Yazma Konusundaki Görüşler

YERLEŞİM BİRİMİ	Ortalama	Standart Sapma	N
İl	2,87	1,61	376
İlçe	2,80	1,72	316
Köy	3,07	1,60	417

F(2,1106)=2.85, p=,058

Tablo 5'te sunulan bulgular ise cinsiyet ile günlük planlarda öğrenci özelliklerini dikkate alma arasında önemli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır (bkz. Tablo 5). Ortalama değerler ve t-test sonuçları dikkate alındığında bayan öğretmenlerin günlük plan hazırlarken öğrenci özelliklerini daha fazla dikkate alma eğiliminde olduklarını ve bu farkın ,01 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Günlük Planda Öğrenci Özelliklerini Dikkate Alma Konusundaki Görüşler

CİNSİYET	Ortalama	Standart Sapma	N
Erkek	4,25	1,09	556
Bayan	4,43	,93	536

t(1106)=8,76, p=.003

Günlük Plan Hazırlarken Karşılaşılan Sorunlar

Ankette yer alan açık uçlu bir soru çerçevesinde öğretmenlerden günlük plan hazırlarken karşılaştıkları sorunları yazmaları istenmiştir. Bu soruya verilen yanıtlar Tablo 6'da sunulmuştur. Öğretmenlerin büyük bir bölümü öncelikle kaynak sorununu dile getirmiş, araç-gereç ve kaynakların yetersiz ve çevre olanaklarının kısıtlı olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca plan hazırlarken yararlanılabilecekleri örnek planların olmayışı, ders kitaplarının kaynak olarak yetersizliği ve sık sık değiştirilmeleri de sorun olarak listelenmiştir.

Öğretmenler tarafından sık dile getirilen diğer bir sorun zamanla ilgilidir. Plan yapmanın çok zaman alması, uygulama için zamanın yetersiz kalması ve her gün plan hazırlamanın güçlüğü belirtilen önemli sorunlar arasında yer almaktadır. Ayrıca bazı öğretmenler günlük plan yaparken uygulama için süreyi ayarlama konusunda da güçlük çektiklerini belirtmişlerdir.

Kaynak ve zamanla ilgili sorunlar kadar sık belirtilmese de deneyim eksikliği de öğretmenlerin günlük plan hazırlarken karşılaştıkları önemli sorunlardan biridir. Öğrenci düzeyinin tespiti ve uygun plan hazırlama, değerlendirme, yöntem ve teknik belirleme, çevre özelliklerine uygun plan hazırlama ve konu seçimi öğretmenlerin günlük plan hazırlarken sık karşılaştıkları sorunlar olarak ortaya çıkmaktadır. Deneyim eksikliğinin sık dile getirilen bir sorun olması, çalışma örnekleminde sınıf öğretmeni yetiştiren bölümlerin dışında kalan bölümlerden öğretmenlik sertifikası programı yoluyla gelen öğretmenlerin yaklaşık üçte-ikilik bir grubu oluşturmasından kaynaklanabilir.

Öğretmenler ayrıca günlük planları uygularken karşılaştıkları sorunları da dile getirmişlerdir. Örneğin öğrenci düzeyinin yetersiz olması, öğrencilerin derse ilgisiz olmaları ve sınıfların kalabalık olması gibi nedenlerin planların uygulanmasını güçleştirdiği belirtilmiştir.

Öğretmenlerin günlük plan hazırlarken karşılaştıkları diğer bir sorunun planlama sürecinde dikkate aldıkları ve öncelik verdikleri hususlardan olan program ve ders kitaplarıyla ilgili olması dikkat çekicidir. Çalışmaya katılan öğretmenlerin bir bölümü ders programları ile öğrenci düzeyi arasında uyumsuzluklar olduğunu, ders programlarının içeriklerinin yüklü olduğunu ve çevre koşullarına uygun olmadığını belirtmişlerdir. Ayrıca ders programları ve kitaplar arasındaki uyumsuzluk, programların sık sık değişmesi ve zamanında ellerine ulaşmaması gibi nedenlerle sorunlar yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Günlük plan hazırlarken karşılaşılan bir başka sorun müfettişlerle öğretmenler arasındaki işbirliği eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Müfettişler arasında görüş birliğinin olmaması, planlama konusunda öğretmenlere yeterli rehberlik yapmamaları ve öğretmenler arasındaki diyalog eksikliği öğretmenler tarafından önemli sorunlar olarak gündeme getirilmiştir.

Öğretmenler günlük plan hazırlarken karşılaştıkları sorunlardan bahsederken bu planların yapılış biçimiyle ilgili olanları önemle belirtmişlerdir. Örneğin günlük planların çok ayrıntılı yapılması, tekrarların çok olması, davranış sayısının fazlalığı, davranışların belirlenmesi, yazılması ve planların belirlenen kalıplara uygun olarak hazırlanması zorunluluğu öğretmenlerin sorun yaşamalarına neden olmaktadır. Ayrıca bazı öğretmenler, okuldaki zaman yetersizliği nedeniyle bu planları evde hazırlamak zorunda olmanın da sıkıntı yarattığını belirtmişlerdir.

Tablo 6. Günlük Plan Hazırlarken Karşılaşılan Sorunlar

<i>Kaynak sorunu</i>	
araç-gereç, kaynak yetersizliği	282
çevre olanaklarının kısıtlı olması	29
araç-gereç tespiti / plana yazılması	15
diğer (örnek planların olmaması, ders kitaplarının sık sık değişmesi ve yetersizliği, vb.)	17
<i>Zaman sorunu</i>	
plan yapmanın çok zaman alması / zaman yetersizliği	176
uygulamada zaman yetersizliği	49
her gün plan hazırlama güçlüğü	49
uygulama için süreyi ayarlama güçlüğü	11
<i>Deneyim eksikliğinden kaynaklanan sorunlar</i>	
öğrenci düzeyi tespiti ve buna göre plan hazırlama	60
değerlendirme yapma	28
yöntem ve teknik belirleme	23
diğer (çevre özelliklerine göre plan hazırlama, konu seçimi, vb.)	20
<i>Planların uygulanmasında karşılaşılan sorunlar</i>	
hazırlanan planları uygulama güçlüğü	52
öğrenci düzeyinin yetersiz olması	12
diğer (öğrencilerin derse ilgisizliği, sınıfların kalabalık olması, vb.)	13
<i>Program ve ders kitabından kaynaklanan sorunlar</i>	
ders programları ve öğrenci düzeyi arasındaki uyumsuzluk	31
ders programlarının yoğun olması	12
ders programlarının çevre koşullarına uygun olmaması	10
diğer (ders programları ve kitaplar arasındaki uyumsuzluk, programların sık sık değişmesi, zamanında ulaşmaması, vb.)	11
<i>Denetim ve işbirliğinden kaynaklanan sorunlar</i>	
müfettişler arasında günlük planla ilgili görüş birliğinin olmaması	15
yeterli rehberliğin yapılmaması	8
öğretmenler arasında diyalog eksikliği	5
<i>Planların yapılış biçiminden kaynaklanan sorunlar</i>	
çok ayrıntılı yapılması	93
tekrar yazılan bölümlerin fazla olması	74
davranışların sayısının çokluğu	44
davranış belirleme ve yazma	37
kalıplaşmış planlar yapılmasının istenmesi ve yapılması	25
planları evde yapmanın yarattığı sıkıntı	17

Günlük Planların Etkliliği ve Yeterliliğinin Arttırılmasına Yönelik Öneriler

Ankette yer alan diğer bir açık uçlu soru çerçevesinde günlük planların daha etkili ve verimli bir biçimde hazırlanabilmesi ve uygulanabilmesi için öneriler getirmeleri istendiğinde öğretmenlerin büyük bir bölümü bu planların öğretmenler tarafından öğrencilerin özelliklerine, ilgi ve ihtiyaçlarına ve çevre koşullarına göre hazırlanması gerektiğini dile getirmişlerdir (bkz. Tablo 7). Ayrıca günlük plan hazırlarken öğretmenlerin meslektaşlarıyla işbirliği yapması, günlük planların ders programına, yıllık ve ünite planlarına ve ders kitabına uygun olması, planlama sürecinde araç-gereç ve kaynakların dikkate

alınması, öğretmenlerin meslektaşlarıyla olduğu kadar öğrencileriyle de işbirliği yapması, müdür ve müfettişlerin günlük plan yapma konusunda öğretmenlere rehberlik etmesi önerileri dile getirilmiştir. Her ne kadar günlük planların öğretmenlerin büyük bir bölümü tarafından kısa ve öz olarak hazırlanması gerektiği vurgulanmış olsa da, bu planların ayrıntılı olarak hazırlanması önerisinde bulunan öğretmenlerin sayısı da dikkate değer düzeydedir.

Günlük planların öğretmenler dışında kişiler ve kurumlar (uzmanlar, komisyonlar, MEB, vb.) tarafından hazırlanması önerisinde bulunan öğretmenlerin sayısı planların öğretmenler tarafından hazırlanması önerisinde bulunan öğretmenlerin sayısının yarısı kadardır. Bu grupta yer alan öğretmenlerin bazıları hazır planların kullanılması ve örneklerle birlikte planların standartlaştırılması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte bu grupta yer alan diğer bazı öğretmenler ise komisyonların, uzmanların ya da MEB'nin hazırladığı günlük planlarda çevre koşullarının göz önünde bulundurulması ve öğretmen görüşlerinin alınması gerektiğini vurgulamıştır.

Örneklemin yaklaşık %4'ünü oluşturan bir grup ise günlük planların öğretmenlerle işbirliği yaparak müfettişler tarafından hazırlanması önerisinde bulunmuştur. Örnekleme günlük planların zümre öğretmenleri tarafından birlikte hazırlanması önerisini getiren daha küçük bir grup da bulunmaktadır.

Tablo 7. Günlük Planların Etkliliği ve Verimliliğinin Arttırılmasına Yönelik Öneriler

Öğretmen tarafından hazırlanmalı	680
öğrencilerin özelliklerine / ilgi ve ihtiyaçlarına göre	161
kısa ve öz olarak	101
çevre koşulları göz önünde bulundurularak	63
diğer öğretmenlerle işbirliği yaparak	51
ders programına / yıllık / ünite planına / ders kitabına uygun olarak	48
araç gereçler ve kaynaklar dikkate alınarak	27
öğrencilerle birlikte	20
müdür/müfettiş/rehber öğretmen rehberliğinde	17
ayrıntılı olarak	16
MEB/uzmanlar/komisyonlar hazırlamalı	299
örnek planlar hazırlanmalı	34
hazır planlar kullanılmalı	15
çevre koşulları göz önüne alınmalı	13
öğretmenlerin görüşleri alınmalı	4
diğer (planlar standart olarak hazırlanmalı, öğretmenlerin görüşleri alınmalı, vb.)	10
Müfettişler tarafından hazırlanmalı	47
öğretmenlerle işbirliği içinde	11
Zümre öğretmenleri birlikte hazırlamalı	16
çevre koşulları göz önünde bulundurularak	1
öğrenci ilgi ve ihtiyaçları göz önünde bulundurularak	1

Tartışma

Sınıf öğretmenlerinin günlük planlarla ilgili önceliklerini, sorunlarını ve önerilerini analiz etmeyi amaçlayan bu araştırmanın sonuçları gerek literatürle ilişkilendirme gerek uygulamaya yönelik öneriler sunma bakımından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Önceliklerle ilgili bulgular bize öğretmenlerin günlük plan yaparken en fazla öğrenci özelliklerini (yaş, beceri, vb.) dikkate alma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Bu bulgu öğretmenlerin, öğretimi öğrenci özelliklerine (ilgi, ön bilgi, vb.) göre biçimlendirmeye önem verdiklerinin bir göstergesi olabilir. İkinci sırada en fazla önem verilen önceliğin plan hazırlarken yaşanan sorunların başında gelen mevcut kaynaklarla ilgili olması öğretmenlerin

öğretim sürecinin zenginleştirilmesi konusuna da önem verdiklerini göstermektedir. Bununla birlikte çevre olanaklarının yetersizliği gibi nedenlerle bu konuda sıkıntılar yaşadıkları da ortaya çıkmaktadır.

MEB ders programı ve kullanılan ders kitabı da günlük planları etkileyen önemli öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde eğitimin merkezi olması, çalışmaya katılan öğretmenlerin günlük plan hazırlarken öncelik verdiği diğer bir hususun MEB ders programı olmasını anlaşılır kılmaktadır. Ancak ders kitaplarına da aynı düzeyde önemin veriliyor olması dikkat çekicidir. Bu sonuç, öğretmenler tarafından ders kitabının da programla aynı düzeyde öğretim sürecini belirleyici bir öğe olarak görülmesinden kaynaklanabilir. Bununla birlikte bu sonuçlar öğretim planlarıyla ilgili diğer araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Örneğin Sardo-Brown (1988; 1993, aktaran Egeler, 1993) ve Ornstein da (1997) çalışmalarında öğretmenlerin plan yaparken öğretim programlarına, ders kitabı içeriklerine, öğrenci ilgilerine ve mevcut araç ve gereçlere dikkat ettiklerini rapor etmektedirler.

Günlük planlarda içeriğin, işleyişin ve davranışların ayrıntılı verilmesine orta düzeyde ve değerlendirmenin ayrıntılı verilmesine ise daha az önem verilmektedir. Aynı biçimde günlük planları meslektaşlarla paylaşma, müfettiş önerilerini dikkate ve müdür önerilerini dikkate alma boyutları da daha az önem verilen öğeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu bulgular günlük plan yaparken öğretmenlerin temel hareket noktasının öğrenciler, araç ve gereçler ve ders programı ile ders kitabı olduğunu göstermektedir. Bu bulgular literatürle bir ölçüde tutarlıdır, çünkü literatürde de öğretmenlerin planlarda önceliği sanıldığı gibi amaçlara ve davranışlara vermediğini daha pratik gereksinimleri (öğrenci özellikleri, materyaller, vb.) ön plana aldığını belirtmektedir (McCutcheon, 1983; Yinger, 1983).

Buna ek olarak öğretmenlerin bazı demografik özellikleri (deneyim, okulun bulunduğu yerleşim birimi ve cinsiyet) ile günlük planlarda verdikleri öncelikler arasında bir ilişki olduğu görülmektedir. Deneyimli öğretmenlerin günlük planlarda ders konularına ve işlenişe daha ayrıntılı yer verme, bayan öğretmenlerin de günlük plan hazırlarken öğrenci özelliklerini daha fazla dikkate alma eğiliminde oldukları görülmektedir. Öğretmenlik deneyimi az olan öğretmenlerin planlarda konuların ve işlenişin ayrıntılarına daha az yer verme eğilimi konu seçimi, yöntem ve teknik belirleme konularında sıkıntı yaşamalarından kaynaklanabilir. Nitekim özellikle deneyimi az olan öğretmenlerin günlük plan hazırlamada sorun yaşadıkları belirtilmiştir. Deneyimli öğretmenlerin planlarında yer alan konuların ve etkinliklerin ayrıntısına daha fazla yer verme eğilimi ilgili literatürde sunulan araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir (Housner ve Griffey, 1985; Leinhardt ve Smith, 1985; Warner, 1987, aktaran Egeler, 1993).

Çalışmaya katılan öğretmenlerin büyük bir bölümü planların öğrenci merkezli olması gerektiği konusunda olumlu görüş bildirmişlerdir. Bununla birlikte görev ve konuları dolayısıyla öğrenciyi daha iyi tanımaları, öğrenci düzeyini, ilgi ve ihtiyaçlarını daha gerçekçi bir biçimde saptayabilmeleri düşüncesiyle öğretmenlerin kendi tercihlerinin de dikkate alınması gerektiği görüşü ön plana çıkmaktadır.

Günlük planları yazarken davranışları ayrıntılı yazma, bazı bölümleri tekrar tekrar yazma, araç-gereçlere ayrıntılı yer verme gibi sorunlar yaşayan öğretmenler günlük planların kısa ve öz yazılması gerektiğini belirtmektedirler. Bu öneri yanında günlük planların daha ayrıntılı hazırlanması gerektiğini dile getiren öğretmenler de vardır. Bu önerinin önemli ölçüde daha ayrıntılı yıllık ve günlük planlar yoluyla ünite planlarının işlevini karşılama düşüncesinden kaynaklandığı söylenebilir. Planların biçim ve konusu dışında öğretmenlerin günlük planlarda karşılaştığı diğer sorunlar zaman, meslek deneyimleri ve kaynak eksikliği ile ilgilidir.

Öğretimin daha etkili ve verimli hale getirilmesinde günlük planların önemli bir yeri olduğu görüşüne katılan öğretmenler bu planların öğretmenler tarafından yapılması gerektiğini ağırlıklı olarak ifade etmişler ve planlama sürecinde öğrenci özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları, çevre koşulları ve ders programlarının özellikle dikkate alınması gerektiğini belirtmişlerdir. Bununla birlikte sınırlı sayıdaki öğretmen günlük planların müfettişler tarafından hazırlanmasını önermektedir. Bu eğilimin de denetimlerdeki görüş ve uygulama farklılıklarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Plan hazırlarken öncelik sıralamasında daha alt sıralarda yer alan ve bazı öğretmenler tarafından planlama sürecinde yaşanan sorunlardan biri olarak belirtilen meslektaşlarla işbirliği yapma

ve denetim, günlük planların etkililiğinin ve yeterliliğinin artırılmasına yönelik önerilerde tekrar karşımıza çıkmaktadır. Daha önce tartışılan günlük planların öğretmen kendi öğretiminin sürecini organize etmesi amacıyla bireysel olması önerisi Bailey ve Nunan'ın (1996) görüşünü destekler niteliktedir. Bununla birlikte diğer öneriler, planlama sürecinde öğretmenlerin işbirliği yapma eğiliminde olduklarını göstermektedir. Son ürün bireysel olmakla birlikte öğretmenlerin günlük plan yapma sürecinde işbirliği yapmalarının önemli yararlarının olacağı anlaşılmaktadır. Davranışları tespit etme ve yazmada, uygun içerik, yöntem ve teknikleri belirlemede önemi vurgulanan işbirliği öğretmenler tarafından günlük plan hazırlamada önemli bir sorun olarak belirtilen kaynak sıkıntısına da bir ölçüde çözüm getirebilir.

Günlük planlarla ilgili öncelikler, sorunlar ve çözüm önerileri ünite ve yıllık planlardan bağımsız olarak düşünülemez. Bu nedenle bu makalede ortaya çıkan sonuçların diğer öğretim planları çerçevesinde de ele alınması önemli görülmektedir. Ayrıca öğretim planları ile ilgili müfettiş ve müdür görüşleri de bu konudaki sorunları ve çözüm önerilerini tespit etmede önemli olacaktır. Bu nedenle bu araştırmada ortaya çıkan sonuçların yukarıda sözü edilen çerçevede yapılmış diğer araştırma sonuçları ile birlikte incelenmesi yararlı olacaktır. Yine de kendi başına ele alındığında bu araştırmanın, öğretmenlerin günlük planlarla ilgili yaşadıkları sorunları kapsamlı bir biçimde ortaya koyması ve bu sorunların çözümüne ilişkin bazı çıkarımlarda bulunması nedeniyle bu alanda yapılacak iyileştirme çabalarına katkıda bulunması beklenmektedir.

KAYNAKLAR

- Arends, I. R. (1988). *Learning to teach*. New York: Random House.
- Azizoğlu, H. (1989). *Ankara merkez ilkokul öğretmenlerinin öğretim planları hakkındaki görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Bailey, M. K. ve Nunan, D. (Eds.). (1996). *Voices from the language classroom*. New York: Cambridge University Press.
- Egeler, J. D. (1993). Factors that influence the instructional planning of teachers. *Educational Planning*, 9(3), 19-37.
- Johnson, A.P. (2000). It's time for Madeline to go: A new look at lesson plan design. *Action in Teacher Education*, 22(1), 72-78.
- McCutcheon, G. (1983). How do elementary school teachers plan? The nature of planning and influences on it. W. Doyle ve T. L. Good (Eds.), *Focus on teaching: Readings from the Elementary School Journal* (pp. 239-259). Chicago: University of Chicago Press.
- Moore, D. K. (1992). *Classroom teaching skills*. New York: McGraw Hill.
- Ornstein, A.C. (1997). How teachers plan lessons. *High School Journal*, 80(4), 227-238.
- Peterson, P. L., Marx, R. W. ve Clark, C. M. (1978). Teacher planning, teacher behavior and student achievement. Bailey, M. K. Ve Nunan, D. (Eds), *Voices from the language classroom*. New York: Cambridge University Press.
- Roskos, K. (1996). When two heads are better than one: Beginning teachers' planning processes in an integrated instruction planning task. *Journal of Teacher Education*, 47(2), 120-130.
- Wilkerson, T. ve Scheffler, A. J. (1992). Examining an assumption of linkage between lesson planning and implementation. *Education*, 1113(1), 74-80.
- Wood, J. W., ve Jones, K. H. (1994). Adapting lesson plans for mainstreamed vocational education students. *Journal of Instructional Psychology*, 21(2), 192-201.
- Yinger. R. J. (1983). A study of teacher planning. W. Doyle ve T. L. Good (Eds.), *Focus on teaching: Readings from the Elementary School Journal* (pp. 260-279). Chicago: University of Chicago Press.